

odredbama ne bi se mogao direktno odrediti baš genocidni odnos Države. Ali da se je njen postupak raseljavanja tim odredbama približavao, pa i graničio s njima, prilično je izvjesno¹¹. Nedvojbeno, po našem sudu, ovaj dio studije *Cazinska buna 1950*¹² spada u red najvećih doprinosa demistificiranju, ali i demaskiranju, svega onoga šta se dešavalo maja i oko maja 1950. godine na područjima Cazina, Velike Kladuše i dijela Slunja, kao i onoga kako se ponašala država/partija SFRJ i SRBiH, uključujući i spekulacije njenih meritornih struktura i institucija sve do njenog raspada.

Da zaključimo. Namjera nam je bila prvenstveno da damo opći prikaz jedne iznimno značajne studije koju je uradila i priredila Vera Kržišnik-Bukić, s namjerom da je preporučimo kao nezaobilazan naučni produkt i doprinos za potpunije, egzaktnije i relevantnije poimanje, shvatanje, opserviranje i izučavanje naše novije povijesti. Drugo, pokušali smo ovu studiju promatrati djelimično i u kontekstualnom smislu (koliko je to u jednom prikazu moguće) ali to ne bi bilo izvodivo da studija ne predstavlja već sada nezaobilazan naučno utemeljen produkt za nova istraživanja bliže i dalje povijesti ovih krajeva i naroda koji tu žive. To i iz razloga što je stvarana i urađena tako da je uspješno izveden interdisciplinarni zahvat, a to opet otvara prostore naučnim i drugim javnim radnicima, da baš zarad te interdisciplinarnosti, nastave sa istraživanjem ove (Cazinske bune), ali i drugih društvenih pojava iz bliže ili dalje povijesti, koje su u vezi s njom ili su pak neovisni. Kržišnikova se ovom studijom iznova potvrdila kao nepristrasan, objektivan, sistematičan i metodičan naučnik, a drugim naučnim radnicima ponudila šlagvort i human izazov za dalja istraživanja ovdašnje sveukupne zbiljske prošlosti.

Napomene radi, ovo je opservacija jednog sociologa ili sociološki uklon o pisanju o nekom društvenom fenomenu, u ovom slučaju konkretnoj pojavi. Naravno, povjesničari mogu imati druge prosudbe, ali ni oni ne mogu ostati ravnodušni naspram studije Vere Kržišnik-Bukić *Cazinska buna 1950*, studije velikog i višeslojnog značaja.

Mirsad D. Abazović

Đorđe Stanković, Ljubodrag Dimić, *Istoriografija pod nadzorom*, I-II knjiga, Novinsko-izdavačka ustanova Službeni list SRJ, Beograd 1996., knj.1 - str. 357; knj. 2 - str. 295.

Konačnost ljudskog vijeka svakog pojedinca, svijest o toj vremenskoj ograničenosti ljudskog bitisanja i djelovanja navela je čovjeka da pokuša da pre-

¹¹ Navedena studija V. Kržišnik-Bukić, str. 524.

¹² Ibidem, str. 383-410, zatim 522-525, ali i u drugim poglavljima.

vaziđe, na ljudski način da otrgne od neumitne prolaznosti sopstveni život i djelo, ili ga na neki način zabilježi, ostavi traga i zbog sebe i zbog budućih generacija. Želja da se ovjekovječi sopstveno bitisanje potreba je za prevazilaženjem smrti, te neosporno krajnje, esencijalne karakteristike ljudskog života. Učiniti bliskijom vlastitu smrt i prihvatiti je kao sastavni dio egzistencije čini se da je vodilo religioznosti, tom olakšavajućem stanju svijesti koji nudi čovjeku uprošćenu, idiličnu sliku nestanka i na zavidan način pruža utjehu o životnoj, sasvim atomiziranoj ulozi pojedinca i toj krajnjoj graničnoj tački života i čini je lako premostivom, prirodnom, logičnom i čak ponekad i poželjnom. Granica bivstvovanja i nebivstvovanja se ukida, religiozan čovjek je bezvremen, slobodan. On je apsolutno spreman da svoje djelo posmatra kao dokaz svog postojanja, ali u jednom neograničenom vemenskom toku. Ljudska "sloboda" koju nudi mit, religija, ideologija, te sve društvene kategorije nužno proizašle iz organizacije života zajednice, društva, države, ljudsko su djelo u istoj mjeri u kojoj je ljudska potreba da se sve one racionalno spoznaju, obrazlože i prihvate, te da se smjeste u jednu nadljudsku kategoriju – vrijeme. "Obuzdavanje" vremena, racionalno njegovo prihvatanje, spoznaja njegovog značaja jeste i najzahtjevniji ljudski poduhvat, čiji rezultati još uvijek nisu u potpunosti dokučivi, baš iz razloga što navedene kategorije koje nude "slobodu" nude i različite stepene nadzora.

Istoriografi u svim vremenima, društvenim sistemima i kulturnim klimama, pozvani po zakonima struke da na najracionalniji način saznavaju prošlost, objašnjavaju je i govore o njenim zakonima i poukama, te njihova djela bili su predmet nadzora, koji je istovremeno i ponekad bio poticaj da se od njega otrgnu. Ta borba istoriografa za dosezanjem vlastitih racionalnih dometa i promovisanjem znanja i dosegnute istine, utopljena u kontekst vremenskog toka, naslovljena *Od mita do nauke*, pregledno je data u prvom dijelu dvotomnog djela - *Istoriografija pod nadzorom*, autorā Đorđa Stankovića i Ljubodraga Dimića. Jednostavnost u kazivanju, do koje se dolazi dugim radom, i ovaj put je pokazala svoje najbolje kvalitete u uspješnom i temeljitom razlaganju tog procesa čija se mnogostruka bit ni u kom slučaju nije izgubila, već je poticajna za čitaoca i prezentovana na način zaslužan za pribavljanje interesa šireg od univerzitetskog, mada je navedeno da su to "osvježena" predavanja iz predmeta *Uvod u istorijsku nauku*. Po kazivanju autora ovaj dio je temelj za razumjevanje drugog djela knjige - *Od ideologije do nauke (Rađanje istoriografije o Jugoslaviji 1945-1965.)* - kako je nastajala i razvijala se istoriografija u prve dvije decenije socijalističkog društva u kojoj se nadzor očitovao u svojoj svojoj snazi i moći i gdje se govor o metodi ne ispoljava samo kao podtekst već je bio borba za goli opstanak i dostojanstvo profesije, borba za osnovnim smislom koji se često gubio nedjelovanjem. Ovaj dio knjige će za mnoge čitaoce biti šokantna slika, možda i stoga što se to vrijeme može sinatrati savremenim i što su njegove posljedice još toliko prisutne, iako dosad nedovoljno puta definisane, i što će

prisutne, iako dosad nedovoljno puta definisane, i što će njihovo prevazilaženje zbog te šutnje biti dugotrajno. Ono iziskuje napor da se nanovo valorizuju i interpretiraju mnogi procesi i događaji iz prošlosti i da se na postulatima nauke izgradi nova percepcija koja će ponuditi pretpostavku za otklanjanje stereotipa i uspostavljanje novog sistema mišljenja. Sve sistematski razložene komponente poslijeratnog perioda i njihove karakteristike oslikavaju jednu ograničavajuću bit naspram razvojne linije istorijske svijesti društva, te statusa i društveno pragmatične uloge istoričara. U poslijeratnim podjelama – pobjedničkoj, blokovskoj, ideološkoj, ekonomskoj, socijalnoj, nacionalnoj kao jedina snaga koja će ih u cilju bolje, svjetlije budućnosti nivelisati pojavljuje se jednopartijski i u cilju pravednosti samoprozvani sistem, koji osnovni izlaz iz protivrječnosti vidi u kolektivnom zaboravu i apsolutnoj privrženosti i odanosti pojedinca. Kontrolisana istorijska svijest zaživljavala je partijskim tumačenjem prošlosti, predocnim parolama i emocijama nabijenim stereotipima, te izgrađivanim kultom ličnosti. Partija, vođstvo ustanka 1941., narodna revolucija, poslijeratni preobražaj i razvoj glorifikovan je prilikom svakog društvenog okupljanja, proslave i manifestovana je sreća i uspon društva u cjelini i kao i svakog pojedinca. Partija je još uvijek bila nespemna da se oslobodi apsolutne arbitraže nad istorijom. Već zaživjelo nipodaštavanje i nekontrolisano uništavanje arhivske građe – političkim obrtom zaustavljeno je i u tim odbačenim materijalima počela se tražiti potvrda vlastite ispravnosti i osnaživati pobjednička slika. Međutim, vrlo dugo je veliki broj fondova po arhivama bio nepoznat i nedostupan istoričarima, čija se društvena angažovanost, nakon zagovarajućeg prevaspitanja zdušno očekivala i zahtjevala, a sve na osnovama dijalektičkog materijalizma. Neutralni, oni koji su se pokušali ogrnuti plaštom i pravilima svoje struke odbacivani su, jer se pomoć u osnaživanju stereotipa tražila od odabranih, patriota bez drugih predznaka. Sljedstveno tome, suženih vidokruga i u iracionalnom okruženju, kod istoričara pravila struke vrlo često su bila podređena ideološkim. Strah od društvene, stručne, pa i potpune izolacije u slučaju neposluha mogao je biti prevaziđen samo vlastitim rizikom, koji je bio gotovo nepoznanica u jugoslovenskim okvirima. Kroz mrežu instituta koja je okupljala istoričare nastavljen je nadzor, mada se razlike u viđenjima prošlosti kako u političkoj sferi, tako i među istoričarima nisu mogle više prenebjegnute. Politička podobnost je šezdesetih godina bila nadopunjavana postepeno i stručnom, teror faktografije se umanjivao, što je nanovo bio rezultat i diktat politike, ali je time bila data šansa da se osnaži racionalni pristup prošlom. Još uvijek je u znanju istoričara viđena opasnost i ona se pritiskom oblikovala u prednost za partiju ili isključenjem istoričara ili organizujući ga pri republičkim strogo nadziranim institutima nudeći mu već zadatu koncepciju, svrhu i cilj proučavanja prošlosti. Politička decentralizacija sedamdesetih godina karakteristična je i u narastanju provincijskih interesa i u ovoj sferi, što je dovelo do atomizacije istorije, gub-

ljenja opšteg na račun lokalnog i u krajnjoj liniji favorizovanja nacionalnog. Mada je bavljenje historijom bio samo jedan od objekata ideološkog i političkog nadzora, njegova funkcija bila je neosporno neizbježna u građenju historijskog mišljenja društva, a čije su se karakteristike odslikavale i klimom u kojoj je nastajala historiografija o Jugoslaviji, državi čiji se nastanak gubio u svijesti građana. Predstava o prošlosti bila je modelirana kao i svjetlo viđenje budućnosti. "Jugoslovensku državu kao oblik svoje vlasti revolucionarni subjekat nije stekao, već je tu državu nasledio... Onaj koji nije programski razvijao ideju jugoslovenstva niti je imao historijsku odgovornost za stvaranje jugoslovenske države, nije posedovao elementarni osećaj za *državnu ideju*, nije imalo ni potrebu da stiče znanja o njoj, njenim korenima i značaju za narode koji su je sačinjavali. Da ne govorimo o karakteru društva kao celovitom problemu historijskog proučavanja."¹

Čitava koncepcija knjige i mnoge nenametljivo provučene misli, stav su angažovanih autora o potrebi ponovnog uspostavljanja kategorijalnog aparata, sa racionalnim i profesionalnim polazištem koji će u budućem proučavanju prošlosti voditi novoj historijskoj svijesti, time i slobodi, tolerantnoj i otvorenoj za saradnju i etičkom liku historičara neopterećenog prije svega svojim pristranostima i cenzurom vlastite svijesti. Razvoj historiografije u nauku zahtijeva puno toga.

Drugi tom ovog djela je hrestomatija u izboru profesora Đorđa Stankovića, čija je zadaća da zabilježi značajne momente u razvojnoj liniji jugoslovenske historiografije i njene metodologije na području bivše Jugoslavije. Ona u potpunosti opravdava svoj naslov nudeći uzorne, tekstove, znanja, teorijske postavke, stajališta i smjernice čija je efektivnost i valjanost upotrebljiva i stimulaturna za sve zainteresovane za prošlost. U prvoj, od tri tematski uokvirene cjeline, pod naslovom *Jugoslovenska društva i časopisi*, doajeni jugoslovenske historiografije Stanoje Stanojević, Viktor Novak, Bogo Grafenauer, svojim tekstovima govore o hronici *Jugoslovenskog historijskog društva* (1928), *Jugoslovenskom historijskom časopisu* (1935), *Koordinacionom odboru historijskog društva FNRJ* (1950-1954). Prezentovana je dokumentacija sa Prvog Kongresa historičara FNRJ (Beograd, 5-8. maj 1954) koja pruža sliku tadašnjih dosega historiografije, ali i racionalnosti kojom se bilježio Kongres, u čijem prilogu nalazimo Pravila Saveza historijskih društava FNRJ, kao i ključne tačke, i danas aktuelne, oko kojih se Kongres bavio – arhivska građa, pitanje naučne organizacije i problem nastave historije.

U drugoj cjelini hrestomatije, nazvanoj *Vrednovanje baštine* nalazimo tekstove dr. Dragoslava Stranjakovića, Vikora Novaka, i dr. Dragoslava Jankovića o počecima historiografije o Jugoslaviji, njenim zadacima i radovima o

¹ Đ. Stanković, Lj. Dimić, *Istoriografija pod nadzorom*, knj. I, str. 14.

stvaranju jugoslovenske države, objavljenim između dva svjetska rata. Treća cjelina hrestomatije – *Određivanje smernica* izbor je tekstova Jovana Marjanovića, dr. Vase Čubrilovića, Branka Petranovića, Bogumila Hrabaka i Dimitrija Sergejeva koji pokušavaju sveobuhvatno da izlože probleme savremene jugoslovenske historiografije razmatrajući metodološke postavke, postavljajući teze, sugerišući organizaciju rada, interdisciplinarnu saradnju i razvojne pravce naučnoj historiografiji, u djlu i postizanja pouzdanog znanja i racionalnog stava.

Zbog temeljnih pitanja koja postavljaju, kao i zbog njihovih inspirativnih karakteristika, prvenstveno u sagledavanju vlastitih dosega, kao i zbog stimulatitnosti koju jednostavno i nesebično pružaju, autori ovog djela se pojavljuju kao tvorci figuracije u koju unose svoja iskustva, s neospornom vještinom kazivanja, tako da bude podjednako interesantna i profesionalcima i svim onim čitaocima okupiranim prošlošću, a koji osjećaju taj užitak pisanja i darivanja znanja.

Sonja Dujmović

Deseti kongres istoričara Jugoslavije (15. – 17. januar 1998.), Savez istoričara Jugoslavije, Zbornik radova, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 1998., str. 862.

U vremenu kad se kritičkom valorizacijom društvenih tokova i dešavanja, postojećih etičkih normi i stanja svijesti, kako u društvu u cjelini tako kod pojednica, dođe do tačke u kojoj se sve stavlja pod znak pitanja, pa i smisao vlastite profesije, svaki znak pozitivnog djelovanja sa te strane ohrabruje i biva poticaj za vlastito angažovanje.

U tom smislu je vjerovatno Deseti kongres istoričara Jugoslavije, održan od 15. do 17. januara 1998. godine bio *spiritus movens* za sve one učesnike, njih oko šest stotina, koji su osjetili svu nužnost angažovanosti i smisao vlastite vokacije, pa su u tom broju pratili rad Kongresa koji se odvijao u dvije plenarne sjednice i tri sekcije. Tom prilikom uokvirene su tri tematske cjeline:

- I Migracije u formiranju balkanskih društava
- II Žena u istorijskom razvoju društva od antike do danas
- III Nastava istorije u savremenim uslovima

Izbor ovih tematskih cjelina ukazuje na svu aktuelnost zadate problematike, koja je kao takva prisutna i u zapadnoevropskim krugovima istoričara i još jednom potvrđuje da praćenje historiografskih tokova u ovim, širim okvirima ima svoj odjek i na prostoru Balkana.

Radu Kongresa, u svojstvu referenata prisustvovali su istoričari Saveza društava istoričara Srbije, Društva istoričara Crne Gore i Društva istoričara